

d'aquest àmbit, indispensables per al futur del periodisme: la prova de tot el que escrigui i la capacitat d'interpretar la realitat particular dintre dels universals als quals al·ludeixi. Ortega reclama arquitectura intel·lectual al periodista. El periodisme ha de ser a la universitat, on ha d'adquirir la capacitat necessària per fer-se càrrec de la complexitat de les coses. L'era digital, però, l'ha multipli-

cada, com també els difusors, i hi ha confusió entre emissors i receptors. La comunicació ja no és unidireccional, sinó multidireccional. Però tot i els nous formats i les maneres com ens arriben els missatges, el periodista continuarà sent el mediador social i l'interpret de la realitat, tal com ho era abans, quan Lippmann i també Ortega en reclamaven la centralitat.

Jordi González Parra

Universitat Autònoma de Barcelona

<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1290>

BOSSACOMA BUSQUETS, Pau (2020)

Morality and Legality of Secession: A Theory of National Self-Determination

Cham: Palgrave Macmillan, 386 p.

ISBN 978-3-030-26588-5

El doctor Pau Bossacoma i Busquets, professor del Departament de Dret de la Universitat Pompeu Fabra i assessor jurídic del Govern de la Generalitat, va guanyar ex aequo el V Premi Josep Maria Vilaseca i Marcet l'any 2015 amb l'obra *Justícia i legalitat de la secessió: Una teoria de l'autodeterminació des de Catalunya*. Un any abans, Bossacoma s'havia doctorat amb la tesi *Justícia i legalitat de l'autodeterminació nacional i la secessió*. El llibre que ara ressenyem (*Morality and Legality of Secession: A Theory of National Self-Determination*) és una represa, una concreció i una reelaboració dels seus treballs anteriors. Podem dir, però, que amb aquesta obra, juntament amb *The Catalan Process: A New Approach to Sovereignty, Democracy and Secession*, de Kraus i Vergés, entre d'altres, la qüestió nacional catalana ha adquirit carta de naturalesa en el món acadèmic anglosaxó i, per tant, global.

Al prefaci l'autor hi sintetitza l'objectiu del llibre amb aquestes paraules (p. vii):

The claims for sovereignty and independence in Quebec, Scotland and Catalonia show that secession demands are not necessarily heading for disappearance in consolidated liberal democracies. Thus, this book intends to offer a renewed framework for the morality and legality of secession. *Morality* in the sense of a political philosophy analysis regarding a moral right to secede. Moral argument is especially important since laws regarding secession are often partial and deficient. *Legality* as an exploration of how international and constitutional law does and ought to approach self-determination and secession. Legal analysis, in contrast to philosophical analysis, tends to be more realistic, less abstract and more attached to official documents, doctrines and practices.

Morality and Legality of Secession: A Theory of National Self-Determination està dividit en tres parts: «Secession in Political Philosophy», «Secession in International Law» i «Secession in Constitutional Law». La primera part correspon al problema de la *Morality* de la secessió, i les altres dues, al de la *Legality*.

Pel que fa a un suposat dret moral a la secessió, hi ha bàsicament dues teories en competència, dos extrems: les *remedial right only theories* i les *primary right theories*. Les *remedial right only theories* només accepten el dret a l'autodeterminació externa (el dret a un referèndum d'independència d'una nació sense estat) a condició que aquest mecanisme serveixi per posar remei a injustícies serioses perpetrades contra una comunitat nacional. No es parteix de la base de l'existència d'un dret de totes les nacions a decidir políticament el seu futur com a estats, dret que hauria de ser reconegut *incondicionalment*. Més aviat es tracta d'articular solucions polítiques expeditives quan hi ha hagut (i s'han pogut demostrar) agressions continuades i serioses (injustícies) contra els membres d'una societat nacional minoritzada. Aleshores, i només aleshores, la integritat dels estats pot ser posada en qüestió. Per contra, les *primary right theories* no subordinen el dret a l'autodeterminació externa de les nacions minoritàries a càlculs de conseqüències. En aquest sentit, són deontològiques, *principlistes*: hi ha un dret fonamental dels pobles a decidir políticament el seu futur, independentment de les circumstàncies (favorables o desfavorables) en les quals es puguin trobar de cara a les seves relacions amb nacions hegemòniques o majoritàries en el context d'un estat plurinacional. Les *remedial theories* no es prenen prou seriosament els drets dels pobles. Les *primary theories*, en canvi, se'ls prenen tan seriosament que són cegues a les conseqüències, en termes d'inestabilitat, d'una aplicació indiscriminada del dret d'autodeterminació externa: les fronteres dels estats estarien contínuament qüestionades, i la seva sobirania, així, seria poc més que paper mullat. Totes dues teories tenen problemes.

Per dir-ho com Allen Buchanan a la seva sinopsi del llibre, Bossacoma no es casa ni amb una teoria ni amb l'altra. Busca un nou i matisat *middle ground*.

Aquest «terme mitjà» hauria de corregir simultàniament, amb aristotèlica prudència, les tares tant de les *primary theories* com de les *remedial theories*. L'objectiu és una consideració seriosa dels drets de les nacions sense estat sense que això suposi riscos d'inestabilitat. La proposta teòrica està batejada amb el nom de *Justice as multinational fairness* i consisteix en un contracte entre nacions per formar un estat plurinacional (*multinational State*). Es tracta d'un argument contractualista seguint l'empremta de John Rawls. Cal situar aquest hipotètic contracte entre els dos contractes rawlsians: el que té lloc entre individus (formatul a *A Theory of Justice*) i el que té lloc entre pobles (formatul a *The Law of Peoples*). No es pretén que sigui ni una síntesi de tots dos ni una crua substitució. Bossacoma parla de «compatibilitat en paral·lel» (*Compatibility in parallel*). Això significa que el contracte entre nacions no està desvinculat dels altres dos, sinó que està concebut per adequar-s'hi i esdevenir-hi compatible. Cada contracte té la seva esfera de competència (en funció del context i del tema), de tal manera que la incorporació del contracte entre nacions al còmput rawlsià acaba superposant una reharmonització de les interpretacions i una completesa més gran.

Al món hi ha estats plurinacionals (l'estat uninacional, supòsit implícit en la filosofia política del liberalisme polític de Rawls o Dworkin, per exemple, només cobreix una part de l'espectre). És des d'aquesta constatació de fet que es planteja la conveniència d'articular normativament (amb criteris de justícia) la relació entre nacions en un mateix estat. La hipòtesi formal, típica del contractualisme, cerca precisament això: un marc d'acord entre parts que sigui equitatiu, no discriminador i solidari. És per aquesta raó que els participants del contracte estan sota el *vel de la ignorància*. En aquesta posició original no saben si seran nacions majoritàries o nacions minorità-

ries en el futur estat plurinacional, i desconeixen la situació factica en què es trobaran, amb la qual cosa estan *interessadament* obligats a pactar condicions justes per a totes les parts que formaran l'estat plurinacional. Els articles del contracte, en aquest sentit, estan dissenyats per respectar i reconèixer el pluralisme nacional en el si dels estats. I per acomodar-lo. Entre aquests articles hi figura el dret a l'autodeterminació externa com una possibilitat de poder sortir (*to exit*) de l'estat plurinacional si, amb el temps, les circumstàncies canvien i es fan insuportables (per causa de la tirania de la majoria) per les nacions minoritàries. És, doncs, una salvaguarda, un últim recurs. En aquest punt ja va essent hora d'explicar què significa *autodeterminació externa* en contrast amb *autodeterminació interna*, terminologia que Bossacoma emprà per distingir l'autogovern per part d'una nació minoritària en el context d'un estat plurinacional (autodeterminació interna) de l'exercici del dret a la secessió d'aquesta mateixa nació minoritària respecte al *parent State* (autodeterminació externa). El llibre se centra en el dret de les nacions perifèriques a ser consultades sobre una possible independència (Quebec, Escòcia, Catalunya o País Basc, per posar-ne alguns exemples), però deixa la porta oberta a una secessió de la nació majoritària mitjançant el mecanisme intern d'una reforma constitucional.

Els articles del contracte plurinacional hipotètic de *Justice as multinational fairness* són els següents (p. 31-32):

1. *Every nation which forms part of a multinational State shall act in accordance with the constitutional pact insofar as:*

- (1) *Non-discriminatory treatment of members of the national minorities is guaranteed.*
- (2) *Equal opportunities for the members of national minorities and equal recognition of those minorities are promoted.*

(3) *Multinational solidarity is established. Multinational solidarity shall be arranged in ways compatible with national solidarity and shall not be discriminatory towards national minorities.*

(4) *A reasonable minimum of internal national self-determination is permitted.*

2. *A minority nation which forms part of a multinational State may secede unilaterally if all the following requisites concur:*

(1) *Unilateral secessions shall be the result of a democratic process within the minority nation with clear majorities and extensive, intense and reasonable deliberation.*

(2) *Agreed ways shall be sought under the obligation of principled negotiation.*

(3) *The claim for secession shall be consistent with liberal nationalism.*

(4) *Respect for human rights and protection of minority rights shall be guaranteed during the secession process, during the constituent process and one the powers of the new State have been constituted.*

(5) *The minority nation shall be concentrated in a specific territory located on the confines of the multinational State.*

(6) *As a result of secession, both the new-born State and the parent State shall become territorial units objectively capable of providing sufficient public authority to exercise effective and independent sovereignty over their territory and to survive in a global context. The wealth of the parent State shall not be substantially altered. If the parent State has no duty to bear the costs and damages caused by the secession, these shall be repaired, compensated for or subsidized by the new State. If reparation, compensation or subsidization is not possible, it may be fair to impede secession.*

(7) *As a result of secession, no serious damages shall be caused to third parties which have no reasonable duty to bear them. If the third parties have no duty to bear such damages to their legitimate interests, the damages shall be*

repaired or compensated for. If reparation or compensation is not possible, it may be fair to impede secession.

I aquests són els principis de la justícia plurinacional (*multinational justice*) que estan en el rerefons dels articles citats (p. 32-33):

1. *Principle of constitutionality.*
  - (1) *Principle of non-discrimination.*
  - (2) *Principle of equal opportunities and equal recognition.*
  - (3) *Principle of multinational solidarity.*
  - (4) *Principle of internal self-determination.*
2. *Principle of external self-determination*
  - (1) *Principle of democracy.*
  - (2) *Principle of agreement and negotiation.*
  - (3) *Principle of need for liberal nationalism.*
  - (4) *Principle of respect for human rights and protection of minorities.*
  - (5) *Principle of territoriality.*
  - (6) *Principle of viability and compensation.*
  - (7) *Principle of avoiding serious damage to third parties”.*

Malgrat que cadascun d'aquests principis requeriria ser comentat a bastament, sols ens centrarem en el nacionalisme liberal (2.3), perquè ens sembla el més exigent de tots. La necessitat d'acceptar les premisses del nacionalisme liberal fa que l'argument de Bossacoma sigui poc ecumènic. Al capdavant, en Rawls el contracte entre individus posa com a condició implícita l'adhesió al liberalisme. I a *The Law of Peoples*, ni tan sols això: n'hi ha prou que les societats siguin «decents» (no cal que acceptin la democràcia liberal o la separació entre l'església i l'estat si almenys respecten els drets humans i disposen de procediments a través dels quals la població pot participar en la vida política) per tal de poder formar part de la kantianament atenuada confederació de pobles. Nacionalisme liberal en la línia de Kymlicka, Tamir o Miller és el corpus teòric restrictiu que hi ha a la base del

llibre de Bossacoma. I és un requisit per a l'autodeterminació externa: les nacions il·liberals no poden exercir aquest dret.

El nacionalisme liberal, segons Bossacoma, té les característiques següents (p. 39-40):

1. Considera la cultura com una dimensió crucial de la vida política i sosté que les entitats polítiques poden reflectir una cultura nacional específica.
2. La persuasió, en lloc de la coacció, ha de ser la via per promoure el *nation-building*.
3. Respecta l'expressió d'identitats nacionals oposades (secessionisme i unionisme igualment).
4. La comunitat nacional es defineix per criteris de sentiment i voluntat, família i residència, llenguatge i cultura, història i mites, i rarament pels de raça, religió o línia de sang.
5. Té una concepció prima de la identitat nacional amb la finalitat d'obrir-la a la diversitat i el dissens.
6. És sensible als desavantatges soferts per les minories culturals.
7. Hauria d'acceptar l'igual reconeixement i l'autodeterminació de les altres nacions i, especialment, de les minories nacionals.

Encara que es defineixi la nació com «una comunitat humana amb nom propi que ocupa un territori propi i que posseïx uns mites comuns i una història compartida, una cultura pública comuna, un sistema econòmic únic i uns drets i deures que afecten tots els seus membres» (Anthony D. Smith), entre moltes altres definicions possibles, s'ha d'admetre que és un concepte essencialment controvertit i intrínsecament vague. El contracte rawlsià d'*Una teoria de la justícia*, model metodològic de Bossacoma, és entre persones. No hi ha discussió sobre on comença i on acaba una persona. Però, en canvi, respecte a les nacions, el debat

sempre estarà servit. A *Justice as multinational fairness* ja hi ha hagut un *reconeixement* previ de les nacions. Això permet que després puguin pactar en un escenari d'equitat. Però, en la realitat, aquesta és una qüestió disputada. A l'Estat espanyol, posem per cas, no hi ha consens sobre si Catalunya és una nació (ni sobre quantes nacions hi ha). Tot aquest problema hegel·lià del reconeixement ronda tant en el nostre context polític com en l'obra ressenyada.

En un món plural i complex que ha deixat enrere la comunitat monolítica, el nacionalisme pressuposa distincions i exclusions a l'interior d'una mateixa societat política, per bé que els individus en la vida real poden sentir-se participants de més d'una nació (això Bossacoma no ho ignora pas). O fins i tot alguns poden ser tan *cosmopolites* que no tinguin cap sentiment de pertinença nacional. Tot és possible. Des de la filosofia política ens podem preguntar si la identitat cultural ha ser *políticament rellevant* (i en quina mesura). El nacionalisme liberal sosté que no hi ha estats nacionalment neutres: la política lingüística, la llengua vehicular en l'educació, els currículums acadèmics, l'exèrcit, els símbols, la bandera i tantes altres esferes estan sempre nacionalment tenyides. Podríem esperar en el futur una separació entre nació i estat anàloga a la separació entre religió i estat del món secularitzat? Una *privatització* de la nació? O una decoloració nacional de les entitats polítiques? El republicanisme cívic (o patriotisme no nacionalista) advoca per una cohesió política basada en els drets i els deures civils, fent abstracció dels elements ètnics (Maurizio Viroli). Però un *Verfassungspatriotismus* a la Habermas també és susceptible de ser instrumentalitzat per una nació majoritària en un estat plurinacional de fet. No és més o menys això el que ha passat a l'Estat espanyol a través d'un nacionalisme banal agressivament hiperactiu, és a dir, a través d'un nacionalisme d'estat?

Bossacoma no s'adhereix al republicanisme, per bé que deixa la porta oberta a un argument republicà (p. 65) per justificar un plurivers format per «petites repúbliques democràtiques i igualitàries» (cf. Montesquieu, *De l'esprit des lois*, vol. 1, llibre v, cap. vi). El seu referent, però, és la democràcia liberal. Respecte a aquesta qüestió, arriba a dir (p. 174): «Kant advised that if “perpetual peace” is to be reached, States ought to be governed by republican constitutions based on representative systems (which, in contemporary terms more suitable for this work, could be called liberal-democratic constitutions)». Però no és el mateix: una constitució en la tradició republicana es basa en la metàfora conceptual de la no dominació, en la qual el domini font és la relació civil independent de qui no té amo (*sui iuris*) i el domini meta és la relació dels ciutadans amb la república (i recíprocament entre ells), en què es garanteix la plena llibertat política (Valentina Arena). El liberalisme, per contra, amb la seva isonomia formal, moltes vegades és cec a les dominacions materials. Republicanament parlant, no hi pot haver ningú per sobre de les lleis que es donen a si mateixos els ciutadans. La secessió unilateral (capítol 14) és una ruptura amb les lleis: una *revolució demòtica*, en paraules de l'autor, el paradigma de la qual és la revolució americana vista per la republicana Hannah Arendt. Però Arendt, a *On Revolution*, és molt crítica amb la nació com a hipòstasi política. Més greu encara. Segons Bossacoma, en l'escenari extrem d'una ruptura: «Schmittian theory of sovereignty as the political power that is exercised and prevails over the others in existential conflicts and exceptional moments might regain its explanatory virtue and normative force» (p. 362). Cal dir que a casa nostra aquest camí ja s'ha assajat. I els resultats salten a la vista.

Sigui com sigui, del llibre que presentem cal valorar-ne la claredat exposi-

tiva i analítica, el bon ofici filosòfic i jurídic i la seva ambiciosa proposta teòrica, argumentada amb un gran luxe de detalls, precisions i referències al mapa legal i polític de la secessió al món. Ens sembla

que, malgrat els desacords filosòfics de fons que s'hi puguin tenir (i que ens hem permès d'esbossar en aquesta ressenya), és una obra que mereix la més absoluta consideració acadèmica.

Oriol Farrés Juste

Universitat Autònoma de Barcelona

<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1297>

CANER-LIESE, Robert (2018)

El primer Romanticisme alemany: Friedrich Schlegel i Novalis

Barcelona: Edicions de la UB, 229 p.

ISBN 978-84-9168-120-5

De resultes d'un treball diligent i curós, Robert Caner-Liese ofereix al públic lector en llengua catalana un estudi insòlit i exemplar sobre els artífexs intel·lectuals del Romanticisme alemany. Insòlit en alçar-se com a primera monografia exhaustiva consagrada a la qüestió dins els dominis lingüístics català i castellà¹; exemplar, al seu torn, tant per la complexitat ingent que encercla la tasca com per la solvència amb què l'autor l'executa. Caner-Liese mateix ens fa partícips d'aquesta complexitat tot observant d'antuvi que el caràcter fragmentari inherent a les produccions de Schlegel i Novalis condiciona que, per comprendre-les amb detall, cal fer atenció a tot un gruix d'obres múltiples i heterogènies. A través d'una erudició minuciosa que el du a transitar de ressenyes a quaderns de notes, de notes a articles espurris..., l'autor aconsegueix d'espigolar els

aspectes fonamentals que defineixen el pensament gestat per Schlegel i Novalis entre els darrers anys de la dècada de 1790² i el 1801 (l'any en què el jove Novalis mor prematurament). La síntesi completa i pedagògica que l'autor realitza partint de materials diversos i hermètics, així doncs, s'erigeix com a fita historiogràfica vigorosa.

Ben mirat, la consideració d'*El primer Romanticisme alemany* com a fita historiogràfica vigorosa no arrela, només, en l'exercici de buidatge ingent que l'ha possibilitada. Per tal d'enriquir màximament la presentació del pensament romàntic en joc, Caner-Liese se serveix sobretot dels quatre capítols inicials de la primera part³ per situar les discussions candents en la tessitura intel·lectual de Schlegel i Novalis, indispensables per poder perfilar el marc dialògic en què

1. Fins ara només disposàvem en castellà d'algunes antologies que recollien part del treball de Schlegel i Novalis. Vegeu, per exemple, Antoni Marí (ed.) (1979) o Karl Braun i Maria Antonia Seijo (eds.) (1993). Al seu torn, també ha de tenir-se en compte la biografia de Novalis elaborada per Antonio PAU (2010).
2. Cal no oblidar que el 1798 es fundà la revista *Atenäum*, eina clau a través de la qual Schlegel, Novalis i la resta de companys integrants del cercle anomenat *romàntic* pregonarien llurs idees.
3. L'obra consta de dues grans parts: l'una, més extensa, és dedicada a Schlegel i a les discussions coetànies en què s'insereix; la segona, més breu en haver-ne estat closa la tasca de contextualització, és consagrada específicament a Novalis.